

ד"ר שמואל בלקין — איש התורה והמעשה

מאת חיים ליף

כאִישִׁים מְפֹרְסָמִים אַחֲרֵים בְּתַחֲמוּמֵי רוּחַ וְעִשְׂיָה בְּדוֹרוֹת הָאֲחֵרוֹנִים — יוֹצְרֵי תְּנוּעוֹת חֲדָשׁוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, מְנַהֲיִגִים, הוֹגֵי דַעוֹת, מוֹרֵי דָרֶךְ וְסוֹפְרִים — כּוֹן גַּם הָיָה הָרֵב ד"ר שְׂמוּאֵל בְּלָקִין פְּרִי אַחַת, „הַעֲרִים (קְרִי: הַעֲרִיּוֹת) הַנִּכְחָדוֹת בְּתַפּוּצוֹת הַגּוֹלָה“, וּבִמְקָרָה דָּנָן — הַעֲיִירָה סִיסְלוֹבִיץ בְּפוֹלִין, עִיר מוֹלְדוֹתוֹ וְחִינוּכּוֹ עַד שְׁנַתוֹ ה'ג', שְׁנַת הֶבֶר-מְצוּהָ.

עֵיירוֹת יִשְׂרָאֵל — הֲלֹא הֵן הִיוּ הַמֵּאֲגֵר הַעֲצוּם וְהַפּוֹרָה שֶׁל הַחַיִּים הַיְהוּדִיִּים, שֶׁבְּמִשְׁךְ מֵאוֹת בְּשָׁנִים „שִׁקְטוּ עַל שְׂמֵרָם“, אֲךָ אֲצֵרוּ בְּקִרְבָּם אֶת „הַפְּרוּדוֹת הַבְּרִיאוֹת“, שֶׁהֵיפְרוּ וְהִתְסִיסוּ אֶת רוּחַנוּ בְּתַקּוּפָה הַחֲדָשָׁה, כְּשֶׁנִּפְתַּחוּ עֵיירוֹת אֵלֶּה לְקִרְאָתָהּ הָעוֹלָם הַגָּדוֹל.

הַשְּׁפַעְתָּם שֶׁל הַזְּרָמִים, זְרָמֵי הַמַּחֲשָׁבָה וְהַדַּעוֹת, הַתְּנוּעוֹת וְכוּוֹנֵי הָרוּחַ הַחֲדָשִׁים — הַשִּׁיגָה גַּם אֶת הַיְהוּדוֹת הַמְּסוֹרֶתִית. אֵף הִיא הַתְּחִילָה לְהַכִּיר „זְמַנָּה וּמְקוּמָה“ קוֹדֵם בְּמַעֲרָב וְלֵאחֵר מִכֵּן בְּמִזְרַח אֵירוּפָה, מְבַלִּי לוֹוֹתָר עַל עֵיקָרֶיהָ וְיִסוּדוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל.

מְסִיסְלוֹבִיץ עַד נְיוֹ-יֹורֶק

בֵּין אֲנָשֵׁי הַסְּגוּלָה שֶׁנּוֹלְדוּ עַל בְּרַכֵּי הַיְהוּדוֹת הַמְּסוֹרֶתִית, הָיָה נְשִׂיא יְשִׁיבָה אוֹנִיבֶרְסִיטָה, ד"ר שְׂמוּאֵל בְּלָקִין. בֵּן לְמִשְׁפַּחָה גְּדוֹלָה שֶׁל י"ב אֲחִים וְאֲחִיוֹת (שְׁנַת הוֹלְדוֹתוֹ: תַּרַע"א), לְמַד בִּילְדוֹתוֹ אֲצֵל אָבִיו, שֶׁהִיא תַלְמִיד חֶכֶם וְהַרְבִּיץ תּוֹרָה בְּאַחַד מִבְּתֵי הַמְּדוּרָשׁ בְּעֵיירָה. הַמִּשְׁפָּחָה סְבֵלָה חֲרַפְתָּ רַעֲב בְּשָׁנוֹת מַלְחַמַת הָעוֹלָם הָרֵאוּשׁוֹנָה וּבִימֵי הָאֲנִדְרַלְמוּסִיָּה שֶׁלֵּאחֲרֶיהָ. אַח אֶחָד, וְאַחֲרָיו הָאֵב, נָפְלוּ קִרְבָּן לְעִלִּילַת שִׁקָּר שֶׁל הַמְּשַׁטֵּר הַפּוֹלְנִי הַחֲדָשׁ, שִׁקָּם לֵאחֵר הַתְּפֹרְרוֹתָהּ שֶׁל הַקִּיסְרוֹת הָרוּסִית וְהַמַּהְפִּיכָה בְּמִדִּינָה הַזֹּאת. עַל אֵף פְּגַעֵי הַזְּמָן, הַתְּמִיד הַנֶּעַר בְּלִימוּדָיו. בְּשְׁנַתוֹ ה'ג', שְׁנַת הֶבֶר-מְצוּהָ, עָזַב אֶת עֵיירוֹתוֹ וְהִלָּךְ לְלִמּוּד בִּישִׁיבַת רֵאדִין, וְשָׁם חָסָה בְּצִילוֹ, צֵל תּוֹרָתוֹ וִירָאָתוֹ, שֶׁל „הַחֲפֶץ חַיִּים“ שֶׁהֵאֲצִיל עֲלָיו מְרוּחוֹ. לֵאחֵר כְּמָה שְׁנַיִם סִיפֵר ד"ר בְּלָקִין עַל הַשְּׁפַעְתּוֹ הַעֲצוּמָה שֶׁל צְדִיק הַדּוֹר עָלָיו. עַד מַהֲרָה הַתְּפֹרְסָם שְׂמוּאֵל הַנֶּעַר כ„עֵלּוּי מְסִיסְלוֹבִיץ“.

בְּשְׁנַתוֹ ה'ז' הוּסַמְךְ ש.ב. לְרַבְנוֹת. שָׁנָה לֵאחֵר מִכֵּן, בְּתַרַפ"ט, הַזְּמִינוּ אוֹתוֹ קְרוּבוֹ מְעַבֵּר לַיִם לְבוֹא אֵלֶיהֶם. לְפָנָי שְׁעָזַב אֶת פּוֹלִין, שֶׁהָיָה יֵרַחִים מְסַפֵּר בִּישִׁיבַת מִיר. ה„מְשִׁיחַ הָרוּחַנִי“ הַמְּפֹרְסָם שֶׁל הַיְשִׁיבָה, ר' יֵרוּחַס לִיבּוֹבִיץ, דִּיבֵר עַל לְבוֹ לְהַשָּׂאֵר בְּמוּסַד הַתּוֹרָה הַנּוֹדֵעַ. אֵף רֵאשִׁי יְשִׁיבָה אַחֲרֵים אֲמָרוּ לְהַנִּיאוּ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ לְנוֹעַ מְעַבֵּר לַיִם, כְּשַׁעֲתִיד גְּדוֹל בְּעוֹלָם הַתּוֹרָה נִשְׁקָף לוֹ

בפולין, אך האברך העילוי חש כי גורל ויעוד אחרים נכונים לו והוא יצא לדרכו, לווינדזור אשר באונטאריו, קנדה, מקום מגוריהם של קרוביו, ומשם הגיע לאחד זמן קצר לארצות-הברית.

באמריקה מתחיל פרק חדש-ישן בחייו של האברך ברוך-הכשרונות. בימים הראשונים, כשגישש את דרכו בארץ הזרה, הפך עדיין ברעיון לשוב לארץ מולדתו ולהתמיד בלימודיו באחד ממרכזי התורה שמה. באותה שנה, בתרפ"ט, עשה באמריקה הגאון ר' שמעון שקאפ, ראש ישיבת גרודנה, שבא הנה לטובת מוסד התורה שלו. הרב ד"ר דוב רבל הזמין את האורח המפורסם להגיד שעוריו בזמן שהותו באמריקה בישיבת רי"א, במקומו של ה,,עילוי ממיטשט", שנפטר כשנה לפני כן. כשהגיעה שעתו של רש"ש לחזור לגרודנה, בא תלמידו המצויין של ה,,חפץ חיים" להיפרד ממנו. האברך המופלג גילה לגאון שעדיין דעתו חצוייה אם להשאר באמריקה, או לחזור לפולין. עצתו של הגאון היתה חותכת: „אברך, עלי לשוב, אך מקומך כאן. פה תעשה ותצליח.”

אין ספק שדבריו של הגאון רש"ש אימצו את לבו של „העילוי מסיסלוביץ”. בכח כשרונותיו והתמדתו סלל את דרכו שהוליכו ליעודו. ככמה מתלמידי ישיבת ואלוז'ין לפניו שבאו לאמריקה, התפרנסו מהוראה עברית בניו-הייבן, בבית-הספר שייסד הרב יהודה השל לוונברג, והשתלמו בלימודים כלליים באחת האוניברסיטות, כך הלך גם ש.ב. הצעיר בעקבותיהם כט"ו שנה לאחר מכן. * אף ש.ב. קיבל משרת הוראה בניו-הייבן, למד באוניברסיטת הארווארד ובראון והתמחה בלשון היוונית והתגדר במשנתו של פילון והתייחסתה אל מדרשי חז"ל. בשנת 1935 הוכתר בתואר „דוקטור לפילוסופיה”.

מן השנה הזאת, שנת הכתרתו, נוצר הקשר בינו לבין המוסד, שנועד כעבור שנים מספר לעמוד בראשו, להרחיבו ולהעלותו לאחד ממרכזי התורה והחכמה החשובים ביותר בתפוצות. באותה שנה הוזמן כמורה ליוונית במכללת הישיבה. נשיאה, ד"ר דוב רבל, עמד על גדולתו של ד"ר בלקין בתורה והציע לו משרה נוספת — משרת ראש ישיבה. ד"ר ב. סימל באישיותו את המיזוג האידיאלי, שהיה לסיסמת המוסד, סיסמה שמיצתה את הרעיון החינוכי של רועיו הרוחניים — תורה ומדע. התלמידים התקשרו לרבים הצעיר והגו לו חיבה והערצה. עד היום נזכרים שעוריו על-ידי טובי תלמידיו, המציינים מידות ומעלות משנתו: עומק עיונה, הסברתה ההגיונית ויישובה וליבונה את העניינים הסבוכים וחילוקי-הדעות המחודדים ביותר.

נשיא ישיבה אוניברסיטה

יד ההשגחה הדריכה את ד"ר בלקין לתפקידו הרם כנשיא ישיבה אוניברסיטה בשנת 1943, שלוש שנים לאחר פטירתו של הנשיא הראשון רב-הפעלים. ד"ר דוב רבל הניח חותמו על המוסד ונטה קווי התפתחותו והיתווה תכנית הרחבתו בעתיד, אך השלמתה, מילואה וביצועה הופקדו

* בין יוצאי ישיבת ואלוז'ין שעסקו בהוראה בניו-הייבן והתמחו במקצועותיהם באוניברסיטות ייל, קלארק ועוד, היו: הדר"ם הל. גורדון, פנחס חורגין ואלכסנדר אלטר פריד.

בידו האמונות של הנשיא השני, כשהיה עדיין בגיל האברכות. עוד כשלוש שנים לפני כן, בשנת 1940, מיד לאחר הסתלקותו של ד"ר רבל, נתמנה ד"ר ב. חבר בוועד הפועל המצומצם, יחד עם מר שמואל זאור וד"ר פינתס חורגין, לנהל ולכלכל את ענייני הישיבה. במשך השנים המעטות, שעמד הוועד בראש המוסד, הכירו נאמניו שראוי להכתיר את „העילוי מראדין” לפניו, לאחר י"ד שנות ישיבתו באמריקה, בכתר נשיא מרכז התורה והמדע, בשל כשרונותיו המצויינים ובזכות אישיותו רצופת-הבינה. ואמנם עוד בראשית כהונתו גילה נשיא המוסד הצעיר את רוחב-דעתו והבנתו את גודל האחריות של תפקידו. הוא ידע שעליו להקדיש כל כוחות נפשו להזדמנות היקרה שניתנה לו לקדם את פני העתיד. ואמנם מן הימים הראשונים לנשיאותו הלך לבטח דרכו להגשים את התכנית שהציב למוסד. ד"ר ב. התמסר בכל מאוודו למשימה ליצור את ה„סס שכנגד” להשתלטות עם-הארצות ורוח ההתנכרות למסורת ישראל ויעודי עמנו בחיינו הצבוריים: חינוכם ואימונם של רועים רוחניים, מחנכים, עסקנים ובעלי מקצועות חפשיים, אשר ירכשו את תורתם והשכלתם היהודית והכללית בין כתלי הישיבה על אגפיה ומדוריה. המוסד העליון הזה של תורה ומדע יטפח את אישיותם של חניכיו ויכשירם לתפקידיהם בקהילה היהודית בארצות-הברית מתוך נאמנות ליעודם והכרת המציאות שבתוכה הם עתידים לפעול ומתוך היענות לדרישות החיים — בהתאם לאמונת ישראל ומצוותיה.

מי יודע מה היה מצב היהדות החרדית כיום, לולא אישים-מנהיגים כד"ר רבל וד"ר בלקין, שהרחיקו ראות והבין לצרכי המקום והזמן. הם התיצבו על דרך החיים של היהדות ההיסטורית, שעם שהיא מדגישה את עליונותה של התורה בחיי היהודי בכל מקום שהוא, היא אינה מניחה את ידה מכל מה שיש לרוח האדם לחדש בימינו במקצועות המדע והמחשבה האנושיים ולהקרינם באורה של מחשבת היהדות המסורתית הנאורה.

הבנת צורך השעה וראיית העתיד הן שציינו לפי ד"ר בלקין את גידולו של המוסד עד אשר הגיע למדריגתו זו של מרכז לתורה ומדעים. כבר בימים הראשונים לנשיאותו ניסח ד"ר בלקין את השקפתו על המיזוג של דת ומדע. הוא ראה אותם כשתי רשויות ואין אחת צוררת את השנייה, ולכן אין צורך במאמצים מיוחדים כדי להשלים ביניהן. המגמה היא יצירת האישיות, אשר תאחד בקרבה את תורת היהדות וחכמת העולם ללא „התרוצצות”. כך ראה את תפקידו של המוסד — לעצב דמות אדם ויהודי שלם, אשר ידע להתהלך עם החיים כדי להשפיע ולהאציל מרוח ישראל עליהם.

מסתבר, שאם אנחנו רוצים להשליט בחינוכנו ובחיינו את ערכי המסורת שלנו והשקפת ישראל המוסרית-הרוחנית, אי-אפשר להניח, שהמנהלים והמורים וכל חבר העובדים של המחלקות ללימודים כלליים בבתי-הספר היהודים, יהיו בידי אנשים שהיהדות זרה להם והם מתנכרים לה. ד"ר בלקין גילה כשרון-מעשה לא מצוי והפתיע את אנשי הכסף והעסקים בעוז המפעל שלו. הוא ניגש להוציא לפועל את הקמתו של בית-הספר לחינוך ולהנהלת הקהילה, שבו ישתלמו חניכיו כמורים

ללימודים כלליים בבתי-הספר היהודיים, ושבין כתליו ירכשו גם ידיעות הגונות בלימודי היהדות. בית הספר הזה העניק, כידוע, במשך שנות קיומו תואר שני ושלישי למאות ממסיימיו, וכמה מהם עשו שם לעצמם כמנהלי מוסדות ולשכות חינוך יהודים.

ועוד פגם אחד בחיינו הציבוריים בא בית-הספר הזה לתקן, והוא — חסרון עובדים במוסדות הקהילה היהודיים הספוגים תורה ותרבות ישראל. עד היום נתון לדאבונו בהרבה מקרים ניהול העניינים במוסדות יהודים ציבוריים בידי אנשים הרחוקים מידיעת היהדות ורק לעתים רחוקות נמצא יהודי בר-אוריון במוסדות האלה.

ד"ר בלקין בא לידי הכרה מיד כשעלה על כסא הנשיאות שאסור להזנחה זו מצד נאמני המסורת שתימשך. בשנת 1948 נפתח בית הספר לחינוך ולהנהלת הקהילות, שהיה אחד המפעלים הראשונים של הנשיא שהוקם ביזמתו ובכושר ארגונו. בית הספר הזה שימש צעד חשוב בתכנית הנרחבת לעשות את ישיבה אוניברסיטה לכח חשוב ורב-השפעה ביהדות אמריקה, לא רק בתחום הרבנות וההוראה בלבד, אלא בכל מקצועות חיי החברה, המדע והתרבות.

מכאן גם המעשה הנועז של ייסוד בית-הספר לרפואה על שם אלברט איינשטיין, שלכתחילה פקפקו רבים אם מתפקידה של ישיבת רבי יצחק אלחנן להקים מוסד, שכולו מוקדש לתורת הגוף ושידרוש מאמצים רבים להקמתו. לבסוף ניצחו תבונתו וחזות העתיד המאירה שלו, שלרופאי הגוף גם השפעה גדולה על הנפש, ושמסיימי בית-הספר לרפואה עתידים להוות „חטיבה" חברתית חשובה בעולמנו שיש לאמצה ליהדות נאמנת המסורת. דעתו של ד"ר בלקין הכריעה, ומי לא יודה היום שבית הספר לרפואה הוא אחד מהישגי הפאר של ישיבה אוניברסיטה ושמספר גדול ממסיימיו מוסיפים חוסן ועוז ליהדות אמריקה? והוא הדין אשר ליתר המוסדות שהקים ד"ר בלקין: בית הספר לעבודה סוציאלית, שצמח מתוך בית הספר לחינוך ולהנהלת הקהילות ושנעשה למוסד עצמאי העומד ברשות עצמו; המכללה לבנות על שם שטרן (שמלאו לה היום 25 שנה להיווסדה); בית הספר לפסיכולוגיה ואחרון-אחרון: בית הספר למשפטים, וכן גם כמה שירותי קהילה וחינוך (המכון ללימודי יהדות ספרד, בית הספר לחזנות ועוד).

פילון ותורת ישראל

עבודת ההגות והמחקר של ד"ר בלקין צומצמה, כי רוב זמנו, כוחותיו, ומרצו היו נתונים להגשמת תכניות הרחבתו וביסוסו של המוסד, אף-על-פי-כן קבע עתים לעיון וחקר. במחקריו שפירסם לעתים מזומנות באנגלית ובעברית [ב„חורב" „תלפיות", „סורא" ו„הגות עברית באמריקה"]; וכן גם בספרי היובל לכבוד אברהם ווייס, שמואל ק.

מירסקי, צבי (הרי אוסטריה) וולפסון ויבל"ח יהושע פינקל], גילה לא רק בקיאות עצומה בספרות הנרחבה על תורתו של פילון אלא גם כשרון ניתוח חד ומעמיק של מחשבת החכם האלכסנדרוני. בספרו „פילון והתורה שבעל-פה“*, עבודת הדוקטוראט שלו, ובמחקריו שהספיק להוציא לאור, מופיע הרב ד"ר ש. בלקין כסולל דרך חדשה בציון מקומו של פילון כפרשן המקרא. מקובל היה בין חוקרי פילון, כי הושפע בעיקר מתורתם של חכמים יווניים ורומיים. במחקריו הוכיח ד"ר בלקין, שאם אמנם „כליו“ — המינוח והניסוח, דרכי ההגיון ואפני המחשבה של פילון — עשויים לפי סגנון הספרות והפילוסופיה של יוון, הרי פרשנותו נעוצה במסורת היהודית הארץ-ישראלית. מחקריו של ד"ר ב. זרועות מובאות מקבילות ששאב מפירושו ודרשותיו של פילון ומאמרי חז"ל. ד"ר ב. מגלה את זיקתו של ידידיה האלכסנדרוני, כפי שנקרא פילון בפי חוקרי מחשבת ישראל, לתורתם של מורי היהדות בקביעת משמעויותיהם והוראותיהם של חוקי התורה. יש רק לקלוף את סגנון הדברים, ה„לבוש“ הזר, ויתברר שתורתו, תוכה ורוחה, אינה זמורת זר, כי אם, להפך, נובעה ממקור ישראל.

אמונתו של פילון היא יהודית בעיקרה. ד"ר בלקין קובע, כי הוגה הדעות היהודי-היווני גינה ב„חריפות את האליגוריסטים הקיצוניים אשר הפרו את החוק וראו את התורה כקובץ של אליגוריות.“ ועוד: ל„גבי פילון המקרא כפשוטו וכמשמעו עומד בעינו כגילויו של דבר אלקים, ובנוגע לעקרון של הלכה למעשה אין בינו לבין חכמי ארץ-ישראל ולא כלום.“

אפייני לדעה זו, היא הסברתו של פילון את דין בן סורר ומורה, למשל, שהחוק מתיר ל„הטיל עליו עונש מוות, אף כי במקרה זה יש צורך בהסכמתם של האב והאם, ולא של האב לבדו, או של האם לבדה.“ הסבר זה זהה עם דברי המשנה בסנהדרין ד, ח: „היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה, אביו אינו רוצה ואמו רוצה, אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהיו שניהם רוצים.“

וכך גם מרבה ד"ר בלקין בראיות, שמקורות מדרשיים קדומים היו לפני עיניו של פילון, או שלמדס מפי רבותיו, שמדרשים אלה היו נהירים להם, והם משמשים יסוד לפירושו לתורה ולדרשותיו האליגוריות. מדרשים קדומים אלה נשתלבו בקבצים מאוחרים, כגון במדרש **תדשא** ובמדרש הגדול מארץ תימן, שנתפרסם בעולם היהודי רק במחצית השנייה של המאה הי"ט ועוד, וכמה ממאמריהם נקלטו בפירושו-דרשותיו של פילון.

ראיות מכריעות רבות וחותרות לזיקתו של פילון לספרות המדרשית

* Philo and the Oral Law: *The Philonic Interpretation of Biblical Law in Relation to Palestinian Halakah*. Cambridge, Harvard University Press, 1940. XIV, p. 292 (Harvard Semitic Series, Vol. XI) בשנת 1968 נדפס מחדש בניו-יורק בשנת

הקדומה כינס ד"ר ש. בלקין ברוב בקיאות במקורותינו ובהגותו-פרשנותו של פילון במחקרו המקיף „מדרש השמות בפילון”. * במאמר הזה מרובות ההשוואות בין דרשות חז"ל על שמות האישים בתורה, אתרים ואפני ביטוי ובין אלה של פילון. הפירושים הזהים מעידים, שפילון הכיר את דרשות חז"ל והשתמש בהן לפי דרך סגנונו, ניסוחו ומחשבתו. פירושו של פילון אינם מיוסדים על תרגום השבעים, כי-אם על ההוראות המקוריות של השמות. כידוע רווחים חילוקי-דעות בין החוקרים, אם ידע פילון את התורה במקורה העברי, או ששאב את ידיעותיו בה מתרגום השבעים. ד"ר בלקין נמנע מלהיכנס לעובייה של השאלה, אולם הוא מסיק, „שמכיוון שדרשות פילון, אפילו כשאין להן סמך בפוניטיקה יונית, עולות רובן ככולן בקנה אחד עם אלו של חז"ל לאותם השמות, ברור ששניהם נחצבו ממקור אחד.” כלומר, „שפילון שאב ישר ממקור ארצי ישראלי קדמון, ששימש אב-טיפוס לו ולחז"ל גם יחד.”

לפי ד"ר בלקין אין יסוד לדעה, שפילון שימש אפילו באיזו מידה שהיא מקור לחז"ל. דעה כזאת פירושה „להפוך את הקערה על פיה.” סביר להניח, כפי שד"ר בלקין חוזר ומדגיש בכמה ממחקריו, ש„פילון ידע את המקרא על פי מסורת חז"ל, או שהוא יסד פירושו על מדרשים ששמע מרבתי, שהיתה להם ידיעה מקיפה בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה.” ואם ישאל השואל: מדוע לא הזכיר פילון את המקורות שהסמך עליהם את פירושו, דרשותיו ודעותיו? ישיב ד"ר ב., שכתב את ספריו בשביל קוראים שהמסורת היהודית — וספרות ישראל — היו זרות להם ולקוראים כאלה לא היה צורך בציון המקורות.

הרעיונות המשותפים לפילון ולמדרשים הארצי-ישראליים רבים הם, כאמור. הדעה, למשל, שהשמות שנתן אדם הראשון לבעלי החיים מציינים את מהותם, מצויה אצל פילון (בשו"ת בראשית א' ב') ובמדרש הגדול לבראשית (ב י"ט): **מלמד שהעבירו כולן לפניו לקרות להן שמות וקרא לכל אחד ואחד מהן שם לפי מה שהוא ולפי מה שהסתכל בהן וידע סוד כולן, ואותן השמות עומדין לדורות.**

דרשות דומות של שמות אלה במקרא ואצל פילון מביא ד"ר ב. בפרוטרוט-יתר: פרת (,פרה ורבה, " פריון); שרי-שרה (שררה); אברם-אברהם — הראשון; אב רם; השני — אב-בחור-הקול (לפי ד"ר ב., אין ספק, שהשימוש ב„ב, ל„בחור, והכוונה בה„קול” ל„המון” מקבילים למאמרו של רבי יוסי בן זמרא בשבת ק"ה א: „מניין ללשון נוטריקין מן התורה? שנאמר: כי אב המון גויים נתתיך, אב נתתיך לאומות, בחור נתתיך לאומות; המון, חביב נתתיך לאומות, מלך נתתיך לאומות, ותיק נתתיך לאומות, נאמן נתתיך לאומות.”

* „חורב”, כרך י"ב, אלול, תשט"ז.

וכן גם: יצחק (בדרשות אלגוריות ג פ"ז: „יצחק פירושו צחוק הנשמה וגיילה וחדותה“); שמות המרגלים וחברון (המעולה ונבחרת מצען שבמצרים); שמות שבטים; בצלאל („בצל אל“); משה (אצל פילון: „הרבה שמות היו לו לראש הנביאים“; במדרש ויק"ר א' ג' „ששה שמות נקראו לו למשה“) — ועוד.

ברור, שפילון יצא בעקבות חז"ל במדרש השמות, לפי דרכו ושיטתו — בהפליגו להסברה אליגורית, אבל אין ספק שאין פרשן אלכסנדרוני זה מסתמך רק על תרגום השבעים והשתמש בידיעותיו בתורה שבעל פה.

המחקר המשווה של ד"ר ב. כולל את „המדרש הסמלי אצל פילון בהשוואה למדרשי חז"ל“ (בספר **היובל לכבוד צבי וולפסון**, תשכ"ה) ו„מדרשים בכתבי פילון ומקבילותיהם למאמרים במדרש הגדול שמקורם נעלם“ (בהגות **עברית באמריקה**, תשל"ב). במאמר הראשון מבדיל ד"ר ב. בין אופי הפירוש הסמלי במדרשי חז"ל ובדרשותיו של החכם האלכסנדרוני. בעוד שבראשון נושא מוחשי אחד משמש רמז, או כינוי, לנושא מוחשי אחר („חזית איש מהיר במלאכתו, לפני מלכים יתיצב — זה יוסף וכו' זה משה רבינו וכו'“), מקבל הנושא המקראי אצל פילון מושג מפשט, „ממלא מקום נושא רוחני, כמו למשל, את מקום הנשמה או אחד מכחותיה המסויימים.“

הסוג השני של הפירוש הסמלי אצל פילון מתייחס לא רק לנושאי המקרא, אלא גם לטעמיהם. הוא ראה במצוות „מטרה מוסרית שעל ידיה האדם ממלא רצון האלקים ומתעלה בכך בדרכו בחיים.“ אולם פילון אינו מתעלם מפשטו של מדרש, ומאידך, אף במדרשי חז"ל יש ומתפרשים המקראות פירוש מוסרי. ד"ר ב. מביא מספר רב של פירושים סמליים במדרש ובכתבי פילון, כל אחד לפי דרכו המיוחד, ויש שפירושיהם קרובים ביותר בלשון ובסמל. מבחינה זו מאלפת ההשוואה של המשנה בר"ה (ג', ח') על „והיה כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל“ וכו' — וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבן לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים“ וכו'.

ואצל פילון (ב„על חיי משה“ א' ר"ז-ר"ח): „כאשר נגשו להלחם מופת מאד נפלא נמצא לידיו של משה. הן נעשו חליפות קלים וכבדים, ובכל פעם אשר קלו והתרוממו והתנשאו אל על צבאותיו גברו ואזרו חיל, וכאשר כבדו (ידיו) חזק האויב. והאלקים כך הראה ע"י סמלים, כי הארץ וכל כנפיה נמנו על חלקו הראוי של הצד האחד, והשמימיות, שהיא קודש קדשים, על (חלקו היאות) של הצד השני“ וכו'.

כן גם רבים הרעיונות המקבילים בשו"ת בראשית של פילון ומאמרים

במדרש הגדול מארץ תימן המכיל מקורות חז"ל נעלמים,* שאין להם אחר במדרשים אחרים, אבל יש להם מקבילה במדרש שאלות ותשובות לפילון. אחד המאמרים הוא על הכתוב בקשר לחנוך: „ואיננו כי לקח אותו האלקים“. המדרש הגדול מוסיף: „שלשה שעלו למרום: חנוך, משה ואליהו. ולא אלו בלבד אלא כל הצדיקים הן עולין ומשמשין במרום שנאמר (זכריה ג' ז'): ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, וילמד סתום מן המפורש.“

כן גם אין מדרש אחר מקביל לביאורו של המדרש הגדול (בראשית טו, יב): „ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם — זו תרדמה של נבואה. והנה זו דרך כל הנביאים כשהן מתנבאין, עשתונותיהן מוטרפות וכח הגוף כושל ותשאר הדעה פנויה להבין ולהשכיל.“ כנראה שמדרש זה על הפסוק היה לפני הרמב"ם — ולפניו לפני פילון — שכן הוא מצוי בהלכות יסודי התורה, ז', ב'.

ניתן להגיד שבמחקריו החזיר הרב ד"ר שמואל בלקין את פילון לחיק היהדות. ומעתה לא יוכל שום אדם שעוסק בתורתו של פילון להעלים עין מזיקתו למסורת חז"ל. עבודתו של ד"ר ב. היא תרומה חשובה להרחבת אופקיו של חקר הגותו של ידידיה האלכסנדרוני.

היהדות לאור ערכיה הנצחיים

ביטוי נאמן ומובהק למזיגה של ההשקפה הדתית המסורתית והמחשבה האנושית החדשה, ניתן על-ידי ד"ר שמואל בלקין בספרו האנגלי: „מסות במחשבה יהודית מסורתית“.** הדברים נאמרו לשעתם בחגיגות סיום במוסד, בוועידות ובכינוסים וכדומה, אך יפים הם לכל שעה. הם אוצרים תמצית המחשבה של היהדות המסורתית במדינה, זו שהתורה היא נר לרגלה, אך פורשת היא את מצודתה על כל גילויי הרוח האנושי. היהדות מגלמת להלכה ולמעשה את האידיאלים האנושיים הנעלים ביותר ונותנת להם תוקף מוסרי עליון.

אשר לשאלת הנאמנות לדימוק ראטיה האמריקנית ואידיאליה — אף כאן אין סתירה בינה לבין היהדות. מיטב החזון הדימוקראטי עולה בד בבד עם מושגי החופש ויקר האדם שבהשקפת היהדות.

יתכן שיש במשפט כזה כעין אפולוגטיקה כלפי חוץ, אולם הדברים מכוונים יותר כלפי פנים, כלפי היהודים, שמטילים חשדות ביהדות הנאמנה למסורת, שהיא ילידת חוץ ושעל ערכיה אבד כלח ומקומם לא יכירם בזמן החדש. אין ד"ר ב. נזקק לדברי הצטדקות והתנצלות. בדנו על מהותה של היהדות החרדית יעמיד בראש תפקידיה את לימוד התורה.

* מחברו הוא ר' דוד אל-עדני בתחילת המאה הראשונה לאלף הששי.

** Essays in Traditional Jewish Thought, 1956.

האמונה העמוקה במקורם האלקי של התורה, חוקיה ומצוותיה ונצחיותם היא שמבדילה את היהדות מזרמי היהדות האחרים, היהדות המסורתית המתוקנת והשמרנית.

תפיסה ישנה-נושנה היא זאת. אולם דוקא אמיתיות, שהוד הנצח חופף עליהן צריכות הגדרה מחדש ההולמות את הזמן והתנאים החדשים.

במסותיו יבחין ד"ר בלקין יפה בתהליכי המחשבה בבעיות-היסוד של הדת, כגון עולם הבא ותחית המתים. כמו-כן יסביר את ההבדל שבהשקפה על חיי העולם הבא של היהדות ההלניסטית והמסורתית. בהשוואה ההיסטורית ישתמש גם כדי להתריע על הסכנה של התבוללות באמריקה מתוך להיטות יתירה ל„אינטגרציה.“ המרכז היהודי באלכסנדריה של מצרים יוכיח. אף שם גברה המגמה להיעשות חלק בלתי-נפרד מן התרבות השלטת. מגמה כזאת מוליכה להשקפה שרואה ביהדות תיאולוגיה והשקפת-חיים מוסרית בלבד וסופה שהיא מביאה לידי התרוקנות תכניה והתנוונות גמורה. אין יהדות שסופה להתקיים בלי מצוות מחייבות וקובעות את אורח-החיים היהודי.

כשהתיאוריה תופסת את המעשה, כשהפילוסופיה דוחקת רגלי קיום המצוות, כשהרגש הפנימי אינו מחייב מנהגים ומשמעת דתית אז הולכת ונמחקת הצורה היהודית ולבסוף יטושטש גם מובנו של האידיאל הדתי.

ד"ר בלקין חוזר ומטעים את ערכן של המצוות המעשיות לקיומה של היהדות בספר הזה וכן גם בספרו ב„צלמו“*, שבו הוא מבסס את השקפתו על היהדות כתורת מעשית שקדושת החיים והשתלמותו המוסרית של האדם הן תכליתה העליונה. את הריפורמים יקרא בשם „הלניסטים מודרניים“ השוגים כבני-דתם לפנים ואומרים להפריד בין המדרש והמעשה. אף היהדות ההלניסטית יהדות של תרגום, בעוד שאת השכלתה הכללית שאבה מכלי ראשון, ולכן לא הניחה את רשמה על מסורת ישראל. ו„מעשי אבות סימן לבנים.“ אף באמריקה אין תוחלת ליהדות ערטילאית, אלא לזו שמעורה בקרקע המסורת, יהדות של הלכה למעשה.

ד"ר בלקין העביר תחת שבט הביקורת את התקלות בחיי היהודים באמריקה. בעיקר השמיע דברים בוטים כנגד הבורות שנשתלטה בחיינו כאן וכנגד המגמות לסלף את דרכה ומהותה של היהדות ההיסטורית. בדברים נמרצים הוקיע את הפסדה של תנועות „בין חדתיות“, „אינטרפייט“ בלעז, שעלולות לקעקע את דת ישראל הנאבקת על קיומה ושלומה בסביבה נוצרית רבת-כח והשפעה.

* In His Image, 1960.

היהדות ובעיות זמננו

היה זה שנים לא רבות לאחר בחירתו של ד"ר בלקין לנשיא המוסד, אחר העלייה החדשה בהתפתחותו, כשהוענק לישיבה מעמד של אוניברסיטה. קיימתי אז שיחה עם הנשיא, כשרוב תכניותיו היו עדיין בשלבים הראשונים של ביצוע. * כשאני מעיין מחדש בשאלות ותשובות שלנו מפליאני חוש המציאות שלו והוא שסייע לנשיא המנוח לממש את תכניותיו, שהיו בהן ממעוף הדמיון, אך באותה שעה גם מעורות בחיים המעשיים.

נגעתי אז בשאלת יהדות אמריקה בעבר ובהווה. ד"ר בלקין ראה אורות מאופל. לפני חמישים שנה היתה יהדות אמריקה בבחינת קרקע צחיחה אמר, אשר לא הצמיחה תבואה ולא נשאה פירות. המהגרים, נאמני המסורת, מצאו את אדמת אמריקה, ממש כמו שמצאו החלוצים באותן השנים את קרקע ארץ אבותינו — שוממה ועזובה. אף כאן נעשתה עבודה חלוצית עד אשר הוכשרה הקרקע לחרישה וזריעה. התנאים עתה נוחים יותר לקליטת גרעיני היהדות השלימה. האוכלוסיה היהודית מאוכזבת מאידיאלי הבריחה וההתבוללות. אף הכוחות הנאורים באמריקה אינם דורשים מן המיעוטים הלאומיים והדתיים טמיעה. אמריקה המתקדמת מכירה, ש„כור ההיתוך“ מביא רק לטישטוש העצמיות של הקיבוצים השונים, לידי הריסת נשמתם התרבותית והמוסרית, מבלי שיתמלאו תוכן וערכים חדשים. אמריקה יכולה רק להרוויח מעידודם של כוחות היצירה המקוריים של כל קיבוץ לאומי ודתי. סימפניה מגיעה לידי צירוף עליון של קולות שונים, ובזה כוחה ויופיה. הוא הדין לגבי ישוב של עממים שונים. פיתוח כל תרבות בהתאם לאידיאלים הדימוקראטיים הצרופים יגוונו ויעשירו את תרבות המדינה וחייה.

תפקידנו העיקרי — המשיך ד"ר בלקין אז את חוט רעיונותיו — הוא פיתוח ה„אני“ היהודי, מתן תוכן דתי ותרבותי לחיינו. הנוער היהודי סובל מתסביך נחיתות, כי אינו מכיר את ערכי היהדות. חינוך עברי יסודי יקנה לו מצע רוחני, אשר יוכל להישען עליו בכל משבר בחייו, מבית ומחוץ. כבר אמר ה„חפץ חיים“ — נזכר הנשיא המנוח באימרת רבו בשיחה שנתקיימה לפני כשלושים שנה — כי אין לגרש את החושך אלא על-ידי יצירת אור. המאור שבתורה יחזירם למוטב.

עד לפני כעשרים שנה דימו חוגי יהדות רחבים באמריקה לחשוב, כי הפילאנתרופיה ויהדות „נאורה“, כביכול, יספיקו לרוות את הצמאון הפנימי לעלית נשמה, לחיים יהודים מקוריים. עתה יכירו, כי הצדקה, בנין בתי-חולים ומושבי-זקנים, היא רק אחת ממצוות היהדות. בלי

* השיחה נתפרסמה ב„הדאר“, גליון י"ב, תש"ו; וב„ההד“ בעריכתו של ר' בנימין בא"י.

התורה, לפי המושג הרחב ביותר של מלה זו, לא ייתכן קיומנו הלאומי. לישיבה אוניברסיטה חלק גדול בשינוי ההשקפה הזאת. לא כניעה והחווית קידות כלפי נימוסי המדינה, כי-אם גילוי עצמותנו והתאמתה עם תרבות המדינה היא דרך-הכבוד של חיים יהודים.

אופייני לשרשיות התפיסה היהודית-ההיסטורית של הנשיא השני של ישיבה אוניברסיטה היתה בהכרת מקומה של מדינת ישראל בחיים היהודים בתפוצות. עוד לפני שנוצר קשר ממשי בין הישיבה למדינה קבע ד"ר בלקין, שכמוסד המעורה בשרשי היהדות, ערה הישיבה לתחיה העברית בארץ אבות. מובן, שהישיבה מזדהה ביותר עם המפעלים החינוכיים, התרבותיים והתורניים של חלקי היהדות הנאמנה למסורת. הישיבה עצמה תלויה בקדושת הארץ. הקשר בינה ובין המולדת הוא טבעי, כי הוא טבוע בתוך עצם הווייתה. והוא הדין ביחס לעברית, שספוגה קדושה דתית-לאומית. העברית תופסת מקום רב לא רק בישיבה עצמה, כי-אם גם במכללה, המקדישה מקום רחב ללימודי היהדות, לתנ"ך, לפילוסופיה, סוציולוגיה, היסטוריה, ספרות ולשון עברית.

בסוף השיחה סיכם הנשיא בימים ההם המשימה שהוטלה עליו והאמונה בהגשמתה: — בהוציאנו לפועל את רעיון האוניברסיטה הננו מכירים באחריות הקשה הכרוכה במפעל הגדול הזה. לא על רגל אחת יתגשם החזון, אך אמונתנו החזקה בנצח ישראל תתן לנו סעד במאמצינו. הננו לימודי נסיון. אף ההתחלה של האוניברסיטה העברית בירושלים היתה מצערה — רק מעבדות מחקר אחדות ומתן תואר של „מ. א." ותו לא. למדנו מן הנסיון הפרטי שלנו. כאשר הקמנו את המכללה ניתן הרשיון על-ידי המדינה רק בתנאי שתמלא את תפקידה כהוגן. הרשיון לאוניברסיטה ניתן לנו בלי כל תנאי. כל כך גדול האימון מצד המוסדות החינוכיים של הממשלה אל עבודתנו. גם יהדות אמריקה רוחשת לנו אימון ואף הוא על יסוד פעולותינו בעבר ובהווה על שדה ביצור היהדות במדינה. המקום שתופס מרכז התורה והיהדות שלנו באמריקה הוא ערובה נאמנה להצלחתנו בעתיד.

ל"ב שנה מחיינו הקדיש ד"ר בלקין להגשמת החזון, או היעדים, להרחבתו ולהאדרתו של מרכז התורה והחכמה. לא אשכח את הפגישה האחרונה — לפני שחלה ונפל למשכב על ערש דווי — ל' שנה אחרי הפגישה הראשונה. אמרתי ללכת לחצי שנת השבתון שלי לארץ, ובאתי להיפרד מן הנשיא במשרדו במכללת שטרן. הוא היה לבדו, מכונס בתוכו ומהורהר. האם חשב על „פסק-הדין" שחרצה מחלתו הממאירה, שכבר נשאה אז בחובו? הוא שאלני למקום איכסוני כשאגיע ארצה, והציע, או יותר נכון: הזמינני לדור בפנימייה של הישיבה בירושלים. היה רעד-עצב בקולו וחמימות בלחיצת ידו כאשר ליווני אל המעלית. אפשר שבעשותו חשבון עולמו הרבה על חוויה אחת שלא זכה לה — ביקור בארץ אבותינו.

מה טעם לא ביקר אף פעם במדינת ישראל? חידה היא. אפשר מפני ששיקע עצמו כולו בטיפוח המוסד וכרע תחת גודל האחריות של תפקידו, שהרי זיקתו לא"י היתה חזקה וקיבל תמיד בחיבה ויקר את פני נציגי המדינה, הדתיים והחילוניים. ציוניותו הבלתי-רשמית היתה „מובנת מאליה" ויסודה במסורת היהדות ורשיה. על-ידי עצם מפעליו גשר בין העבר וההווה, בין התפוצה היהודית הגדולה באמריקה ולבין בית-חינו — ארץ אבותינו.